

Украины в международных туристских организациях; гармонизация национального законодательства в сфере туризма с международным; расширение международного сотрудничества с другими государствами; позиционирование национального рынка туристических услуг как ведущего европейского туристического направления.

Ключевые слова: рынок туристических услуг, туризм, туристическая отрасль, стратегия, интеграция, евроинтеграция, глобализация.

УДК 338
Гудзь Ю. Ф.,
канд. екон. наук, доц.,

Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: Hudz@inbo.ru

КОНЦЕПТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА АПК

UDC 338
Gudz Yu. F.,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,

Donetsk National University
of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: Hudz@inbo.ru

CONCEPTS OF AGRARIAN AND INDUSTRIAL COMPLEXPROCESSING ENTERPRISES ECONOMIC POTENTIAL EVALUATION

Мета. Метою статті є дослідження концептуальних засад оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств АПК

Методика. В процесі дослідження методів оцінювання переробних підприємств АПК використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи гносеології: теоретичного узагальнення, порівняння, групування та аналізу.

Результати. У статті сформульовано основний категорійний апарат методології дослідження засад оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств АПК. проаналізовано теоретичні аспекти оцінювання економічного потенціалу підприємства. запропоновані загальні та специфічні методи оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств АПК. Систематизовані загальні принципи оцінки економічного потенціалу: системності, узгодженості, варіантності, оптимальності, комплексності, адекватності, ефективності.

Ключові слова: інтегральна оцінка, економічний потенціал підприємства, переробні підприємства АПК, ресурси, формування потенціалу, принципи оцінювання потенціалу.

Постановка проблеми. Для високорозвинених економік світу характерно майже 100% використання продукції сільського господарства в переробній промисловості своїх країн. В Україні ж простежується закономірність зростання частки сировинної сільськогосподарської продукції в експорті країни зі зменшенням загального рівня її технологічної переробки та інноваційного розвитку переробних підприємств на відміну від динаміки розвитку підприємств АПК Європейського Союзу. Можна зробити висновок про низьку технологічну

структуру українського експорту та відповідно суттєвий вплив на ціноутворення в переробній промисловості України зовнішніх чинників: цінова кон'юнктура на зовнішніх ринках, динаміка валютного курсу.

Виникає питання про комплексну оцінку економічного потенціалу переробних підприємств АПК, тобто потенційну можливість здійснювати переробку сільськогосподарської сировини в Україні, що на сьогодні експортується за кордон. Істотним недоліком багатьох досліджень щодо оцінювання економічного потенціалу переробного підприємства АПК – відсутність системного підходу до відбору показників його оцінювання в цілому. Дослідження проблем формування і використання економічного потенціалу переробних підприємств АПК також дуже обмежені. Серед них практично не вирішувалася проблема виміру елементів економічного потенціалу підприємств в регіоні та його величини в цілому.

Актуальність обраної теми обумовлена необхідністю побудови економіко-математичних та економетричних моделей, що можуть бути корисними для опису динаміки розвитку переробних підприємств, а також можливістю сформулювати оптимальну структуру переробних підприємств у регіональному розрізі. До того, це шлях до удосконалення системи стратегічного управління формування і розвитку економічного потенціалу підприємств АПК в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінювання економічного потенціалу підприємств розглядають у своїх працях такі вітчизняні вчені: Балацький О.Ф., Бачевський Б. Є., Бикова В. Г., Головкова Л. С., Гончар О. І., Краснокутська Н. С., Заблудська І. В., Лапін Є. В., Мізюк Б. М., Олексюк О. І., Отенко І. П., Решетняк О. О., Репіна І. М., Россоха В. В., Савченко В. Ф., Савченко М. В., Скоробогата Л. В., Федонін О. С. та ін. Проте, незважаючи на значне коло практичних, методичних, теоретичних досліджень із цієї проблематики, аналіз літератури з даної теми виявив відсутність єдиного підходу до оцінки економічного потенціалу, залишаючи дискусійні моменти для подальшого дослідження. Тому існує необхідність глибоких наукових досліджень із пошуку нових підходів до оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств АПК.

Мета статті. Метою дослідження є узагальнення та подальший розвиток наявних теоретичних і концептуальних підходів до оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдання оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств АПК представляється особливо актуальним в сучасному нестабільному середовищі. Наявність на переробних підприємствах АПК значних за масштабом виробничих потужностей, обладнання та фахівців у сполученні зі слабким знанням ринку і жорстокістю конкуренції дозволяє говорити про те, що ці підприємства слабо використовують свій економічний потенціал. Це виражається в скороченні обсягів продажів, масштабів діяльності та зменшення трудових колективів на підприємствах. У результаті переробні підприємства не тільки не контролюють свою нішу на ринку, але і постійно погіршують ринкові позиції та підсилюються труднощі з продовженням основної діяльності, частину переробних підприємств стають банкрутами. Особливо це характерно для цукрової та м'ясної галузі.

Агропромисловий комплекс містить три складники: крім безпосереднього виробництва сільськогосподарських ресурсів, сюди також входять галузі обробної промисловості, що випускають засоби виробництва та здійснюють виробничо-технічне обслуговування (продовольче, тракторне та сільськогосподарське машинобудування, виробництво мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин тощо), а також галузі переробки сільськогосподарської сировини в кінцеву споживчу продукцію (м'ясна, молочна, борошномельно-круп'яна, рибна, комбікормова, харчосмакова, також

частково входить легка промисловість, що базується на переробці сільськогосподарської сировини тощо). Співвідношення цих сегментів в АПК розвинених країн становить 15, 35 і 50 % відповідно.

Сучасний АПК країни має більш 9000 підприємств з переробки сільськогосподарської сировини та виробництва харчової продукції. Борошномельно-круп'яною промисловістю є підгалузь переробної сфери АПК, що взаємозалежна як від забезпеченості сировиною, так і купівельною спроможністю споживача. Найбільші центри зосереджені у Києві, Одесі, Харкові, Миколаєві, Запоріжжі, Тернополі та Львові.

Елеватори високої потужності сконцентровані у Миколаєві, Херсоні, Дніпропетровську, Одесі, Маріуполі, Кременчуці Запоріжжі. Цукрова промисловість має близько 189 цукрових заводів, 5 – цукрорафінадних. Крохмале-паточна промисловість розташована в основному у Чернігівській, Житомирській та Дніпропетровській областях. М'ясопереробна промисловість представлена м'ясокомбінатами, які розміщені, в основному, у великих містах та районних центрах. Найбільші розташовані у Києві, Дніпропетровську, Харкові, Полтаві, Запоріжжі, Одесі, Черкасах, Вінниці, Прилуках.

До молокопереробної промисловості належать: маслопереробна, сироварна та молоко консервна; в Україні функціонує понад 500 підприємств. Олієжирова промисловість включає переробку насіння соняшника, ріпаку, сої, льону для виробництва олії, маргарину, мильних засобів, оліфи тощо. Підприємства в основному розміщені неподалік сировинних зон. Плодоовочеконсервна промисловість здебільш зосереджена біля районів з наявністю сировини. Найбільші центри переробної промисловості розташовані в Одесі, Херсоні, Сімферополі(тимчасово окупована територія України російським агресором), Черкасах, Ізмаїлі, Ніжині та Кам'янець-Подільську.

Виноробна промисловість становить первинне виноробство, яке розташоване в основному у сировинних районах, та вторинне (а також розлив), яке розміщено у забезпечених сировиною районах, так і в місцях споживання. Найбільшими виробниками вин є в Одеська обл., Крим(тимчасово окупована територія України російським агресором), Херсонська, Миколаївська, Закарпатська обл. Ефіроолійна промисловість була зосереджена переважно в Криму до його окупації російськими агресорами. Пиво-безалкогольна промисловість налічує майже 300 виробництв, що виготовляють пиво, плодово-ягідні напої та мінеральні води. Спиртова та лікеро-горілчана промисловість складає понад 40 підприємств з лікеро-горілчаної промисловості, зосереджена, переважно, у великих містах, а також багато спиртових заводів розташовано в межах сировинних районів. Тютюново-ферментаційна промисловість складає 11 тютюнових фабрик, 7 – ферментаційних заводів та завод ацетатних фільтрів.

Економічний потенціал переробного підприємства АПК найчастіше розкривається через сукупність характеристик: реальні можливості, обсяг ресурсів і резервів, здатність до використання потенціалу, рівень і результати його реалізації. Очевидно, що реальні можливості та здатність до використання потенціалу підприємства оцінити в абсолютних значеннях, а інші можуть бути зведені до оцінювання результативності й ефективності. Важливість оцінювання як управлінського процесу підкреслюється і класиками стратегічного управління Р. Капалном і Д. Нортонем, які справедливо визначають: «Можна управляти тим, що піддається оцінюванню. Можна оцінити те, що можна описати» [1, 2].

Очевидно, що потрібна нова концепція і, відповідно, новий підхід до оцінювання та управління економічним потенціалом переробних підприємств АПК. Розробку концепції формування та розвитку економічного потенціалу переробних підприємств необхідно проводити в рамках класичних підходів методології

пізнання та оцінювання. Для економічних досліджень пріоритетне значення має аспект структурності. Насамперед, це стосується функціональної структури об'єкта, що досліджується.

Використання зазначеного підходу дає можливість підсилити цільовий аспект діяльності переробного підприємства АПК і ввести поняття економічного потенціалу підприємства за траєкторією розвитку. Економічний потенціал за траєкторією розвитку – це згруповані за функціями управління джерела, можливості, засоби, що можуть бути приведені до дії і використані для досягнення основних цілей переробного підприємства – забезпечення конкурентоздатності і безбитковості за видами діяльності.

Дослідження економічного потенціалу переробного підприємства АПК можна запропонувати проводити у формі комплексного, поетапного і структурного аналізу та оцінювання. При комплексній формі оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств досліджуються всі складові економічного потенціалу, що інтегруються в єдиний показник. Основні методи інтегрування показників – експертний або рейтинговий.

Під час поетапного оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств, увага акцентується на головних критеріях, що визначають здатність підприємства вирішувати його основні завдання. У такому випадку проблема зводиться до деталізації головних критеріїв, що забезпечують комплексну оцінку економічного потенціалу переробного підприємства.

Побудова будь-якої системи управління вимагає забезпечення зворотного зв'язку між рішеннями, що були прийняті та результатами, які отримано внаслідок їх виконання. Засобом налагодження такого зв'язку є оцінювання або процес оцінки, змістовне навантаження якого полягає у визначенні цінності отриманих результатів, з точки зору досягнення поставлених цілей.

Досліджуючи методологію оцінювання будь-яких явищ, процесів, об'єктів, науковці схиляються до виокремлення її структурних елементів, послідовне визначення яких дозволяє упорядкувати сам процес оцінки. Лапин Е. В., Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. зазначають принципи, підходи, критерії, методи та показники в якості структуроутворюючих елементів методології оцінювання потенціалу [3, 4].

Звертаючись до структуризації методології на загальнонауковому рівні, варто звернути увагу на наявність у викладеній структурі певних неузгоджень і спрощень. Бажин І. І., Осіпов В. П., Шаповал П. О. Райан Б. К., Отенко И. П. у своїх працях компонентами методології будь-якого дослідження вважають: проблему, підхід, концепцію та механізм. У свою чергу, постановка проблеми має чітко визначити об'єкт і цілі дослідження, підхід конкретизується в принципах, концепція виражається в системі понять і відмітних особливостей об'єкта, механізм визначає сукупність засобів і методів вирішення проблеми [5, 6, 7, 8, 9].

Насамперед, потребує обґрунтування цільова спрямованість оцінювання економічного потенціалу переробного підприємства, яке, відповідно до визначених функцій управління, застосовується для вирішення різноманітних завдань. Так, прийняття рішень щодо створення або розвитку переробного підприємства завжди пов'язане із дослідженням наявності економічного потенціалу. За таких умов виникає об'єктивна необхідність оцінювання, яке матиме за мету визначення величини сформованого економічного потенціалу, його достатності для досягнення цілей розвитку, а також характеру його розвитку. Наявний розрив у величині сформованого економічного потенціалу та цільового стратегічного потенціалу підприємства дозволяє отримати інформацію щодо перспективних напрямів формування чи реформування економічного потенціалу.

Невід'ємним компонентом методології є принципи щодо яких в сфері оцінювання потенціалу не сформовано достатньо чіткої наукової позиції. Численні

праці, присвячені оцінюванню ефективності використання потенціалу різного рівня, містять лише методичні прийоми оцінювання, критерії та системи оціночних показників і залишають поза межами дослідження методологічні принципи [3–9].

Балацким О. Ф. розроблені загальні принципи оцінки економічного потенціалу: системності, узгодженості, варіантності, оптимальності, комплексності, адекватності, ефективності [10, с. 553]. Зважаючи на сформульовані цілі, об'єктом оцінки має бути або сформований потенціал переробного підприємства у його вартісному вимірі, або реалізований потенціал, відображений як у вартісних показниках, так і в конкретних і вимірюваних результатах щодо створеної цінності (табл. 1).

Таблиця 1 – Цілі оцінювання економічного потенціалу переробного підприємства

№ п/п	Об'єкт оцінки	Ціль оцінювання економічного потенціалу
1.	Сформований потенціал	1) визначення величини сформованого переробним підприємством економічного потенціалу; 2) вивчення характеру бізнес-процесів економічного потенціалу переробного підприємства.
2.	Реалізований потенціал	1) визначення рівня відповідності сформованого та реалізованого економічного потенціалу переробного підприємства; 2) встановлення рівня відповідності реалізованого економічного потенціалу визначеним цільовим пріоритетам функціонування та розвитку переробного підприємства; 3) визначення ефективності реалізації потенціалу з точки зору отримання переробним підприємством необхідних результатів.

Примітка. Розроблено автором на основі [6–8].

Системний принцип базується на наступних основних підходах:

1. Багатоплановості, який полягає у тому, що будь-який об'єкт розглядається у декількох планах, аспектах.

2. Багатомірності, який полягає у тому, що будь-який складний об'єкт характеризується великою сукупністю властивостей, які об'єднані в групи (кластери), кожен з яких описує ті чи інші його особливості.

3. Ієрархічності (полягає у тому, що вивчення складних об'єктів має базуватися на уявленні про ієрархічності їх структури, а саме на уявленні про розміщення частин або елементів цілого у порядку від вищого до нижчого. Ієрархічну структуру мають не тільки моделі складу системи (системи - підсистеми-елементи), а також властивості якості цих систем та критерії, що використовуються для їх оцінки).

4. Динамічності (полягає у тому, що системний підхід вимагає розглядання досліджуваних об'єктів у їх розвитку на всіх етапах життєвого циклу).

Визнаючи доцільність врахування загальнонаукових принципів (системності, адекватності (відповідності), комплексності) під час оцінювання потенціалу переробного підприємства, достатньо дискусійними щодо означеної сфери є принципи варіантності, оптимальності та ефективності.

На користь такої точки зору свідчить той факт, що доцільність розробки

декількох варіантів сполучень структурних елементів економічного потенціалу виникає під час обґрунтування напрямів розвитку підприємства, для яких максимальний обсяг потенціалу вважається критерієм обрання для реалізації того чи іншого варіанта відповідно до принципу оптимальності. Між тим, коли мова йде про безпосереднє перетворення визначених можливостей на результат, тобто реалізацію потенціалу, то існування різних варіантів оцінювання не забезпечує конкретності та однозначності, що є вкрай необхідним для здійснення керуючих впливів. Відхилення принципу варіантності автоматично порушує логіку застосування під час оцінювання економічного потенціалу принципу оптимальності, відповідно до якого пріоритетним вважається той варіант рішення, що максимізує сукупні можливості переробного підприємства. Характер зауважень стосовно принципу ефективності пов'язаний із його змістом, згідно з яким витрати на процес оцінки мають бути меншими за ефект від «використання отриманих відомостей» [9, с. 58]. За такої логіки мова йде не про формування методологічного підґрунтя оцінки, а про вимоги до її організації, в числі яких, безперечно, ефективність в її витратному розмінні повинна посідати гідне місце.

Окремого розгляду потребує наведений в монографіях [3; 9] принцип узгодженості. За трактовкою Є. Лапіна, його застосування означає необхідність «узгодження між собою показників, що використовуються під час оцінки, а також результатів оцінки елементів економічного потенціалу» [3]. Погоджуючись із важливістю узгодженості показників, слід зазначити між тим, що дане положення не має самостійного характеру, а є обов'язковою вимогою застосування принципу системності, оскільки системою вважається сукупність взаємопов'язаних елементів, які вступають у взаємодію та створюють єдине ціле [9]. Щодо узгодженості результатів, то мова має йти скоріше про їх відповідність цілям та структурі потенціалу, а не про їх підпорядкованість один одному.

В оцінюванні економічного потенціалу переробних підприємств зацікавлені: кредитори, інвестори, державі структури, акціонери, керівники самого підприємства, постачальники, страхові підприємства. Оцінювання економічного потенціалу переробного підприємства може здійснюватись з такою метою:

- підвищення ефективності поточного управління переробним підприємством;
- визначення вартості цінних паперів у випадку купівлі-продажу акцій переробного підприємства на фондовому ринку;
- визначення вартості переробного підприємства у випадку його купівлі-продажу цілком або частинами;
- реструктуризації переробного підприємства;
- розробки плану розвитку переробного підприємства;
- визначення кредитоспроможності переробного підприємства і вартості заставної за кредитування;
- висновку страхового договору, у процесі якого виникає необхідність визначення вартості активів переробного підприємства;
- визначення бази оподаткування;
- прийняття обґрунтованих управлінських рішень на переробному підприємстві;
- здійснення інвестиційного проекту розвитку бізнесу.

Варто зауважити, що оцінювання економічного потенціалу переробного підприємства слід проводити також при активній фінансово-інвестиційній діяльності підприємства:

- а) продажу визначеної частини нерухомості;
- б) одержання кредиту під заставу частини нерухомості;
- в) страхування нерухомого майна і визначення у зв'язку з цим його вартості;

г) передачі нерухомості в оренду;
д) оформлення частини нерухомості як внеску у статутний фонд знову створюваного підприємства.

2. Оцінювання окремо виробничого потенціалу переробного підприємства може проводитись у випадках:

- а) продажу окремих одиниць обладнання;
- б) оформлення заставної;
- в) страхування рухомого майна;
- г) передачі машин, обладнання в оренду;
- д) організації лізингу машин, обладнання;
- е) визначення амортизаційних відрахувань;
- є) оформлення машин і обладнання як внеску в статутний фонд іншого підприємства;
- ж) при реалізації інвестиційного проекту.

3. Оцінювання інтелектуального потенціалу переробного підприємства проводиться при:

- а) передачі або продажу торгової марки іншому підприємству;
- б) наданні франшизи іншим компаньйонам;
- в) визначенні збитку, що був нанесений діловій репутації підприємства незаконними діями інших підприємств;
- г) використанні гудвілу як внеску в статутний капітал;
- д) при визначенні вартості всіх нематеріальних активів для оцінки вартості підприємства.

Забезпечення зворотного зв'язку між процесами формування та реалізації економічного потенціалу вимагає, в свою чергу, оцінювання відповідності величин реалізованого та сформованого економічного потенціалу, а також порівняння отриманих результатів із вартістю потенціалу. Перш, ніж виокремити цілі такого оцінювання, необхідно зробити деякі термінологічні пояснення. Так, на понятійному рівні «реалізація потенціалу» являє собою процес перетворення потенціалу у конкретні та вимірювані результати. Найчастіше в економічній літературі вживається стале словосполучення «використання економічного потенціалу» [3-8], що з точки зору понятійного апарату, можна трактувати, як отримання корисності від потенціалу. Хоча за значенням наведені формулювання майже тотожні, проте, з огляду на те, що із введених сутнісних характеристик потенціалу: ресурси, здатності, компетенції, термін «використання» не охоплює всієї розмаїтості його елементів.

Так, якщо ресурси дійсно використовують на підприємствах, то здатності, а більш того компетенції, тільки реалізують. Ураховуючи названі аспекти, термін «використання» коректно вживати тільки у зв'язку з ресурсним потенціалом, на загальному ж рівні більш ємним, з точки зору автора, є термін «реалізація потенціалу».

За відсутності інших вагомих наукових розробок з означеної проблеми певний інтерес, з нашої точки зору, представляє вивчення принципів наукового пізнання, в числі яких особливої уваги потребують принципи детермінізму, відповідності, додатковості, раціональності [6-8]. Детермінізм фігурує, передусім, у формі причинності як сукупності обставин, що передують в часі будь-якій події та викликають її. Тобто має місце зв'язок явищ і процесів, коли одне явище, процес (причина) за певних обставин за необхідності породжує інше явище процес та наслідок [3]. Розглядаючи принцип детермінізму, доцільно акцентувати на таких припущеннях:

- по-перше, наслідком процесу оцінювання є визначена величина, ступінь або ефективність реалізації потенціалу, які було забезпечено за певних обставин і умов;
- по-друге, причинами (умовами) забезпечення певних величини, ступеня та

ефективності реалізації економічного потенціалу є наявні структурні елементи потенціалу, синергійні ефекти від їх взаємодії в процесі реалізації потенціалу, а також впливи зовнішнього середовища на хід даного процесу.

Оскільки зроблені припущення не порушують логіку процесу оцінювання потенціалу, викладену вище, а також узгоджуються із гносеологічним розумінням детермінізму [10], то даний принцип можна вважати методологічною основою оцінювання. Причому його застосування дозволить забезпечити зворотний зв'язок між результатами оцінки та причинами, що їх зумовили, а також сприятиме встановленню відповідності між ними. Якщо вимога зворотного зв'язку є підґрунтям для прийняття ґрунтовних управлінських рішень і відноситься до спектра ключових принципів управління, то відповідність є загально визнаним принципом оцінювання [9]. Зміст принципу відповідності стосовно оцінювання потенціалу полягає в забезпеченні адекватності оцінки – теорії економічного потенціалу, критеріїв – цілям оцінки, показників – обраним критеріям, отриманих результатів – об'єктивній дійсності тощо.

Таким чином, проведений логічний аналіз дійсних і можливих принципів оцінювання потенціалу, дозволяє сформуванню їх систему, авторське бачення якої наведено в табл. 2, а основна мета – підвищення достовірності та об'єктивності оцінки.

Таблиця 2 – Принципи оцінювання потенціалу підприємства

№ п/п	Назва принципу	Зміст принципу
1.	Системності	Вимагає оцінювання сформованого та реалізованого потенціалу як складної системи ресурсів, здатностей і компетенцій, які пов'язані формами зв'язку.
2.	Відповідності	Полягає в забезпеченні адекватності оцінювання потенціалу – теорії потенціалу, критеріїв – цілям оцінки, показників – обраним критеріям, отриманих результатів – об'єктивній дійсності.
3.	Комплексності	Означає врахування всіх елементів потенціалу, формування та реалізація яких забезпечують створення підприємством цінності.
4.	Детермінізму	Забезпечує зворотній зв'язок між результатами оцінки та причинами.
5.5	Додатковості	Забезпечує різноманітність елементів потенціалу та встановлює їх взаємний вплив раціональності.
6.	Раціональності	Означає, що взаємовиключні або протилежні критерії та показники не можуть застосовуватися в межах однієї системи оцінки.
7.	Порівняння	Полягає у побудові такої системи оцінки, яка забезпечить порівняння в часі і в просторі величини сформованого потенціалу, досягнутого результату із наявним потенціалом на вході в систему його трансформації.
8.	Безперервності та гнучкості	Означає періодичність оцінювання та можливість вносити коректування в систему оціночних показників.

Примітка. Розроблено автором на основі [4–7].

Аналіз літературних джерел щодо питань оцінювання економічного потенціалу взагалі або його окремих елементів [4–7] виявив невисокий інтерес науковців до визначення критеріїв оцінки. Систематизовані загальні методи оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств подано в табл. 3.

Таблиця 3 – Загальні методи оцінювання економічного потенціалу переробного підприємства

№ п/п	Назва методу	Коротка характеристика методу оцінювання
1.	Метод декомпозиції	Дозволяє «представити залежність економічного потенціалу підприємства від окремих його компонент у вигляді елементарного функціонала $P = f(x_i)$, де x_i – i -й компонент економічного потенціалу». Причому складність структури економічного потенціалу зумовлює доцільність декомпозиції не тільки в межах його базових елементів, але й опису кожного з них комплексом показників, які забезпечують повноту оцінки.
2.	Індексний метод	Полягає у визначенні відносних показників динаміки змін у формуванні та реалізації економічного потенціалу, а також у кількісній оцінці факторів, які впливають на ці зміни. Особливого значення даний метод набуває під час оцінки збалансованості формування економічного потенціалу та відповідності його реалізації ринковим умовам, оскільки саме порівняння динамічних індексів дозволяє визначити позицію підприємства в часовому просторі.
3.	Коефіцієнтний метод	Активно залучається для здійснення оцінки реалізації економічного потенціалу та передбачає використання відносних коефіцієнтів, отриманих шляхом зіставлення абсолютних показників, які характеризують різні аспекти реалізації економічного потенціалу підприємства. Важливу роль у застосуванні даного методу відіграють показники ефективності діяльності переробного підприємства, перш за все, через цільову орієнтацію реалізації економічного потенціалу на їх зростання, а також фінансові коефіцієнти, досягнення певного рівня яких забезпечується в процесі реалізації фінансового потенціалу.
4.	Експертні оцінки та метод балів	За змістом відносяться до методів якісної оцінки і передбачають формування експертних суджень про стан формування та реалізації економічного потенціалу за допомогою лінгвістичних змінних або бальної шкали оцінювання. Доцільність використання експертних оцінок часто пов'язується із визначенням вагомості того чи іншого елемента економічного потенціалу в ході формування узагальненого показника.

Примітка. Розроблено автором на основі [7–9].

З позицій наявності потенціалу та зміни рівня здійснено обґрунтування критеріїв оцінки в працях І. Отенко, де потенціал оцінюється за рівнем відповідності місії та цілям підприємства, а також за критеріями падіння, нарощування/виснаження, розвитку [9].

Систематизовані специфічні методи оцінювання економічного потенціалу переробних підприємств подані в табл. 4.

Таблиця 4 – Специфічні методи оцінювання економічного потенціалу переробного підприємства

№ п/п	Назва методу	Коротка характеристика методу оцінювання
1.	Метод детермінованого факторного аналізу	<p>В основі застосування якого є уявлення про те, що результат реалізації потенціалу (або його структурного елемента) може бути представлений як добуток або алгебраїчна сума факторів, які впливають на даний процес. Коли результат реалізації економічного потенціалу описується через добуток факторів, то оцінку пропонується здійснювати за мультиплікативною моделлю:</p> $CPП = \prod_{i=1}^n \Phi_i, \quad (1)$ <p>де $CPП$ – ступінь реалізації потенціалу підприємства (або його структурного елемента); Φ_i – фактор, що впливає на реалізацію потенціалу (або його структурного елемента); n – кількість факторів, за якими проводиться оцінка. Якщо ж має місце алгебраїчна сума факторів, то загальна адитивна модель матиме вигляд:</p> $CP = \sum_{i=1}^n \Phi_i \quad (2)$
2.	Метод таксономічного аналізу	<p>Заснований на визначенні «таксономічного показнику» реалізації економічного потенціалу за структурними елементами, загальний зміст якого полягає у встановленні міри відхилення досягнутого результату від гіпотетичного еталону:</p> $D_i = 1 - \frac{C_{i0}^B}{C_0} \quad (3)$ <p>де D_i – показник рівня використання локального потенціалу; C_{i0}^B – евклідова відстань підприємства до точки еталона; C_0 – відстань до еталонної точки з урахуванням стандартних відхилень.</p>
3.	Метод порівняння	<p>Передбачає співставлення фактично досягнутих показників, які описують процеси формування та реалізації економічного потенціалу, із їх цільовим, середньогалузевим або еталонним рівнем. Саме даний метод становить основу формування узагальнюючого висновку щодо порівняної величини сформованого потенціалу підприємства та ступеня його реалізації.</p>
4.	Метод нечітких множин	<p>Полягає в побудові гістограм показників реалізації економічного потенціалу за елементами його структури, їх агрегуванні за принципом однорідності та розробці нечітких класифікаторів, що формалізують оцінку ступеня реалізації потенціалу в інтервалах «високий», «середній» і «низький». Безперечною перевагою даного методу є можливість ідентифікації стану реалізації економічного потенціалу в інтервальних оцінках із врахуванням ступеня невпевненості експерта щодо граничних меж інтервалів, а також всієї доступної кількісної та якісної інформації, що підвищує точність результатів.</p>

Примітка. Розроблено автором на основі [6–10].

Важливою ознакою класифікації методів оцінювання потенціалу є спосіб

узагальнення результатів, відповідно до якого пропонується виділити три принципових методичних підходи:

- 1) на базі одного оціночного показника;
- 2) моделювання узагальненого показника;
- 3) графоаналітичне моделювання.

У першому випадку для узагальнюючого висновку щодо величини потенціалу, ступеня або ефективності його реалізації має бути обґрунтований окремий показник, який комплексно відбиває весь спектр взаємозв'язків між елементами потенціалу та створену ними цінність. Такий показник, на жаль, існує тільки гіпотетично, оскільки навіть ринкова вартість, що, як правило, використовується як узагальнений результат сформованого або реалізованого потенціалу, є оціночною (розрахунковою) величиною і залежить від обраного методу та інформаційного забезпечення оцінки.

Показник прибутку є, насамперед, короткостроковим орієнтиром діяльності і не дозволяє об'єктивно визначити, наприклад, ступінь реалізації інвестиційного потенціалу, результат якої може бути віддалений в часі. Незважаючи на дискусійність формулювання узагальнюючого висновку на основі визначення одного показника, пропонується остаточно оцінку ефективності використання економічного потенціалу підприємства надавати за допомогою абсолютного (обсяг дисконтованого прибутку) або відносного показника (рентабельність витрат або мультиплікатор ринкова вартість підприємства).

Висновки. На переробних підприємствах АПК формування й оцінювання економічного потенціалу має свої галузеві особливості. В сучасних складних економічних і політичних умовах в Україні для забезпечення розвитку переробних підприємств АПК, їх тривалого результативного функціонування, необхідно здійснювати політику, спрямовану на формування у них якісного потенціалу та його оцінювання. При оцінюванні економічного потенціалу переробних підприємств пропонується проводити його декомпозицію на компоненти, встановити їх функції й зв'язки, тобто здійснити структурування, яка, здебільшого, залежить від виду і напрямів діяльності підприємства. Комплексність оцінювання має забезпечити врахування всіх необхідних елементів потенціалу, а додатковість – забезпечити їх різномірність, встановити їх взаємний вплив.

Зміст реалізації потенціалу переробного підприємства полягає в систематичній діяльності зі створення цінності шляхом бізнес-процесів через наявність ресурсів, здатностей і компетенцій. При тому, що ітеративний характер створення цінності і його тривалість у часі дозволяють акцентувати увагу на систематичності, яка забезпечує постійне відновлення циклу такої діяльності.

Зазначені міркування дозволяють сформулювати цілі оцінювання реалізації економічного потенціалу переробного підприємства у значенні величини реалізованого потенціалу, рівня відповідності реалізованого та сформованого потенціалу, реалізованого потенціалу цільовим пріоритетам функціонування та розвитку переробного підприємства, а також у визначенні ефективності процесу реалізації потенціалу.

Список літератури/References

1. Каплан, Р. С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию : пер. с англ. / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон. – М., 2005. – 720 с.
Kaplan, R. S., Norton, D. P. (2005). *Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strategii k deystviyuu* [Balanced Scorecard. From strategy to action]. Moscow, 720 p.
2. Каплан Р. С. Организация, ориентированная на стратегию. Как в новой

бизнес-среде преуспевают организации, применяющие сбалансированную систему показателей : пер. с англ. / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон. – М., 2005. – 678 с.

Kaplan, R. S., Norton D. P. (2005). *Orhanizaciya, orientirovannaya na strategiyu. Kak v novoy biznes-srede preuspevayut organizatsii, primenyayushchiye sbalansirovannuyu sistemu pokazateley* [The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment]. Moscow, 678 p.

3. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия : монография / Лапин Е. В. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 310 с.

Lapin, E. V. (2002). *Ekonomicheskiy potencial predpriyatiya: monografiya* [The economic potential of the enterprise: monograph]. Sumy, Universitetskaya kniga Publ., 310 p.

4. Федонін О. С. Потенціал підприємства : формування та оцінка : навч. посіб. / О. С. Федонін. І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.

Fedonin, O. S., Repina, I. M., Oleksiuk O. I. (2004). *Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka* [The potential of enterprises: development and evaluation]. Kyiv, KNEU Publ., 316 p.

5. Бажин И. И. Исследование систем управления / И. И. Бажин. – Харьков : Консум, 2004. – 336 с.

Bazhin, I. I. (2004). *Issledovaniye sistem upravleniya* [Research of management systems]. Kharkov, Konsum Publ., 336 p.

6. Осіпов В. П. Методологія управління виробничим потенціалом харчової промисловості : автореф. дис. ... д-р екон. наук : 08.07.01. / В. Г. Осіпов. – Одеса, 2004. – 30 с.

Osipov, V. P. (2004). *Metodolohiia upravlinnia vyrobnychym potentsialom kharchovoi promyslovosti* [Management Methodology of food industry production capacity]. Avtoref. dys. d-r ekon. nauk : 08.07.01, Odesa, 30 p.

7. Шаповал П. О. Стратегічний потенціал підприємства: структура та формування / П. О. Шаповал // Торгівля і ринок України : зб. наук.пр. Донецьк : ДонНУЕТ, 2004. – Вип. 18. – С. 277–282.

Shapoval, P. O. (2004). *Stratehichnyi potentsial pidpriemstva: struktura ta formuvannia* [The strategic potential of the company: structure and formation]. *Torhivlia i rynek Ukrainy* [Trade and market of Ukraine]. Donetsk, DonNUET Publ., issue 18, pp. 277-282.

8. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Б. Райан . пер. с англ.; под ред. В. А. Микрюкова. – М. : ЮНИТИ, 1998. – 616 с.

Raian, B. (1998). *Strategicheskii uchet dla rukovoditela* [Strategic Accounting for a management body]. Moscow, YuNITI Publ., 616 p.

9. Отенко И. П. Стратегическое управление потенциалом предприятия : монография / И. П. Отенко. Харьков : ХНЭУ, 2006. – 256 с.

Otenko, I. P. (2006). *Strategicheskoye upravleniye potencialom predpriyatiya; monografiya* [Strategic management of enterprise potential: monograph]. Kharkov, KhNEU Publ., 256 p.

10. Экономический потенциал административных и производственных систем / под ред. О. Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2006. – 973 с.

Balatskiy, O. F. (2006). *Ekonomicheskiy potencial administrativnyh i proizvodstvennyh sistem* [The economic potential of administrative and production systems]. Sumy, Universitetskaya kniga publ., 973 p.

Дата надходження статті до редакції: 07. 09. 2016 р.

Objective. *The objective of the article is to study the conceptual basis of evaluation of the economic potential of processing enterprises of agro-industrial complex.*

Methods. *A dialectical method of scientific knowledge and scientific methods of epistemology: theoretical generalization, comparison, grouping and analysis are applied in the process of research methods for evaluating agribusiness processing companies.*

Results. *The article formulates basic categorical principles of the methodology of study of evaluating the economic potential of processing enterprises of agricultural complex. Theoretical aspects of evaluating the economic potential of the company are analyzed. The general and specific methods of evaluation of the economic potential of processing enterprises of agricultural complex are offered. General principles for assessing the economic potential: consistency, consistency, variance, optimality, comprehensiveness, adequacy and effectiveness are systematized.*

Key words: *integrated assessment, economic potential of the company, agriculture processors, resources, capacity building, principles of capabilities evaluation.*

Цель. *Целью статьи является исследование концептуальных основ оценки экономического потенциала перерабатывающих предприятий АПК.*

Методика. *В процессе исследования методов оценки перерабатывающих предприятий АПК использованы диалектический метод научного познания, а также общенаучные методы гносеологии: теоретического обобщения, сравнения, группировки и анализа.*

Результаты. *В статье сформулирован основной категорийный аппарат методологии исследования принципов оценки экономического потенциала перерабатывающих предприятий АПК. проанализированы теоретические аспекты оценки экономического потенциала предприятия. предложены общие и специфические методы оценки экономического потенциала перерабатывающих предприятий АПК. Систематизированы общие принципы оценки экономического потенциала: системности, согласованности, вариантности, оптимальности, комплексности, адекватности, эффективности.*

Ключевые слова: *интегральная оценка, экономический потенциал предприятия, перерабатывающие предприятия АПК, ресурсы, формирование потенциала, принципы оценки потенциала.*

УДК 796.5
Завальнюк О. С.,
асистент кафедри
міжнародної економіки та туризму,

Донецький національний університет
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
Україна, Кривий Ріг,
e-mail: 90astarta@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Zavaliuk O. S.,
Assistant, International Economics
and Tourism Department,

Donetsk National University
of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: 90astarta@gmail.com

DEVELOPMENT TRENDS OF SPORTS TOURISM MARKET IN UKRAINE

Мета. *Мета статті полягає у встановленні основних тенденцій на ринку спортивного туризму України, виокремленні основних найбільш атрактивних районів і території для розвитку спортивного туризму в Україні.*